

ΙΓ'. Ἐπειδὴ δὲ τριπλῆ τις εἶναι ἡ δύναμις τοῦ Λόγου. Νεῦς, ὅς τις ἀντιλαμβάνεται τὰς ἰδέας. Κρίσις, ἣτις συνάπτει ταύτας ἢ διαιρεῖ· καὶ Λόγος μερικώτερον, ὅς τις συλλογίζεται· διὰ τοῦτο ἡ καθαρὴ Λογικὴ προσφυῶς πρέπει νὰ διαιρεθῇ εἰς τρία μέρη· Περὶ ἰδεῶν, Περὶ Κρίσεως, Περὶ Συλλογισμοῦ, καὶ ἐπειδὴ τὰ εἰς τὸν νοῦν μας ἐνεργούμενα γίνονται καταληπτά, ὅταν ἐκτεθῶσι διὰ τοῦ προφορικοῦ ἢ γραπτοῦ λόγου· ἀνάγκη εἶναι διαλαμβάνοντες περὶ ἰδεῶν καὶ κρίσεων καὶ συλλογισμοῦ νὰ συνάψωμεν εἰς αὐτὰ τοὺς τῶν ἰδεῶν ἐκδηλωτικούς ὅρους, καὶ τὰς τῆν κρίσιν ἐρικημεύσασας προτάσεις, καὶ τὰ τοὺς συλλογισμοὺς παρσιάνοντα ἐπιχειρήματα.

ΙΔ'. Εἰς τὴν ἐρηρμισμένην Λογικὴν θέλομεν δεῖξαι τοῦ τρόπου τῆς ἀντιρροπῆς τῶν σαρματίων καὶ τῆς τῶν ἀπειθεῶν ἀποφυγῆς, καὶ τὴν πεθανολογίαν, καὶ τὴν μέθεδον, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ φυλάττωμεν εἰς πολλὰ εἶδη φιλολογικῶν καὶ γνώσεων καὶ ζητημάτων· ἀλλὰ πρὶν ἀρχίσωμεν, ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ ὑποσυνάψωμεν ἱστορικώτερον μὲ συντομίαν τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου ταύτης τῆς ἐπιστήμης.

Σύντομος Ἱστορία περὶ ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς Λογικῆς ἐπιστήμης.

ΙΕ'.

Ἐπειδὴ δὲ τὴν γένεσιν τῆν φιλοσοφίας εἰρίσκομεν κυρίως εἰς τὴν Ἑλλάδα (Ἡμπ. Ἰστορ. Γκ.)· εἰς αὐτὴν πρέπει νὰ ζητήσωμεν καὶ τὴν πατρίδα τῆς Λογικῆς, ἣτις εἶναι μέρος

ούσιώδες τῆς φιλοσοφίας. Εἰς τὴν τοῦ Θάλητος λοιπὸν Ἴωνικὴν σχολὴν μόνον Φυσικαὶ θεωρίαι ἐφάνησαν· εἰς δὲ τὴν Ἱταλικὴν τοῦ Πυθαγόρου, μόνον Μαθηματικά. Ἡ Ἐλεατικὴ σχολὴ ἤρχισεν νὰ φιλοσοφῇ θεωρητικώτερον, καὶ, καθὼς μαρτυροῦσι Διογένης ὁ Λαέρτιος εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βίου τοῦ Ζήνωνος, καὶ Σέξτος ὁ ἐμπειρικός (πρὸς τοὺς Μαθητ. Ζ'. 7) καὶ ἄλλοι, ὁ Ἀριστοτέλης θέλει ὅτι εὐρετῆς τῆς Λογικῆς ὑπῆρξεν Ἰώνων ὁ Ἑλλάτης (Ἐμπειρ. Ψυχ. ΚΖ'). ἀλλ' ἡ Λογικὴ του ἔφερε τὸνομα διαλεκτικῆς, ἥτις ἦτο πλεον ἐριστικὴ τέχνη καὶ πορισμάτων γεννητρία εἰς χεῖρας τῶν ἀλαζόνων πρὸς φιλοσοφία. Οἱ διαδόχου σοφισταί, καὶ μάλιστα ὁ Γοργίας, εἰς τοῦ Ζήνωνος τὴν Διαλεκτικὴν ἐπαιρόμενοι ἐμεγαλορρήμονου, ὅτι ἠδύνατο νὰ δείξωσι καὶ νὰ ἀναιρέσωσι πᾶσαν πρότασιν.

15. Τοιαύτην τινα Λογικὴν προήγαγε καὶ ἡ Μεγαρικὴ αἵρεσις, ἡ ἀπὸ Ἐυκλείδου τὸν Μεγαρέα συγκροτηθεῖσα (Ἐμ. Ψυχ. ΚΓ') καὶ ὀνομασθεῖσα καὶ Διαλεκτικὴ καὶ Ἐριστικὴ. Ἐυβουλίδης ὁ Ἐυκλείδου μαθητῆς ἐφεύρηκε πολλὰ σοφίσματα. Ἐφεξῆς δὲ Πέλων καὶ Διόδωρος ἠγωνίσθησαν ἐπιπόνως νὰ εὕρωσι τὰς ὑποθετικὰς κρίσεις καὶ προτάσεις, αἵτινες εἰς ἡμᾶς τῶρα φαίνονται εὐκαταληπτόταται.

16. Εἰς τοῦ Πλάτωνος τοὺς διαλόγους ἀπαντῶνται τῆς Λογικῆς ἐπιστήμης πολλόταται ἐκφράσεις· ἐδῶ βλέπομεν καθαρῶς τὰ Γένη καὶ τὰ εἶδη, καὶ τὰ ἄτομα, καὶ (εἰς τὸν Θεαίτητον ἢ πραγματείαν τοῦ Διαλέγεσθαι) παρατηρήσεις τινὰς περὶ κρίσεως, Ὁρισμοῦ, Διαίρεσεως· ἀλλ' ἐπειδὴ πραγματεία Λογικῆς δὲν μᾶς ἀφήκεν ὁ Πλάτων, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κριθῇ Πλάτος παράδειγμα εἰς καμφορ εἰς ταύτην τὴν θεωρίαν.

III'. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐμπορεῖ εὐλόγως νὰ ὀνομασθῆ πατήρ τῆς Λογικῆς. Ἐπειδὴ τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς πολλὰ χωριστὰ συγγράμματα ἀναπληροῦσι λαμβανόμενα ἀμοῦ πραγματείαν Λογικῆς, ὡς τὴν ἐξέλασαν μάλιστα οἱ μεταγενέστεροι (II'. Σημ.). εἰς αὐτὰ ἢ διακρίσεις τῆς εἰδικῆς ἀπὸ τῆν καθ' ἑλλην φιλοσοφίαν, μ' ὅλων τοῦτο ἐκρίθησαν ἀπὸ πολλοὺς ὡς ἀριστούργημα, καὶ ὁ Κιάντιος (α) ἐσοχάσθη ὅτι κατὰ τὰ συστατικά μέρη τῆς ἐπισήμης ταύτης δὲν ἀφῆκεν ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τοὺς μεταγενεστέρους του νὰ εὕρωσι τίποτε. Τὸ φιλοπόνημα τοῦτο τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπικράτησεν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς διατριβάς δύο χιλιάδας περίπου ἐνιαυτῶν.

IV'. Ὁ δὲ Ἐπίκουρος ἀπορρίψας ὅλας τῆς Διαλεκτικῆς τὰς πολυλογίας, ἐκράτησε μέρος αὐτῆς σύντομον, τὸ ὅποιον ὠνόμασε Κιάνονα ἢ περὶ κριτηρίου, ὡς εἰσαγωγήν εἰς τὰς φυσικὰς ἐρεῦνας του (II'. Σημ.).

V'. Ζήνων ὁ Κιτιεὺς, πολεμῶν τὸ ἐφεκτικὸν τοῦ Ἀκαδημαικοῦ Ἀρχεσιλάου, ἐνησχολήθη εἰς τὴν Λογικὴν, καὶ μάλιστα εἰς τὸ κριτήριο τῆς ἀληθείας· εὕρηκε πολλὰς διακρίσεις τῶν κρίσεων· ὠμίλησε περὶ τῶν ὑπαθετικῶν καὶ διαζευκτικῶν συλλογισμῶν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦτο ἀκόμη εὐκρινὴς ἡ τῆς ἀληθείας ἰδέα, ὅλαι αἱ μεταξὺ τῶν Στωϊ-

(α) Übrigens hat die Logik von Aristoteles Zeiten her an Inhalt nicht gewonnen und das kann sie ihrer Natur nach auch nicht; ἦγουν ἡ Λογικὴ ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ Ἀριστοτέλους κατὰ τὸ περιεχόμενον της δὲν ηὔξηθη, οὐδ' ἐδύναται νὰ αὐξηθῆ· αὐξάνει ὅμως (προσθέτει) κατ' ἀκρίβειαν καὶ εὐκρίνειαν. Κιάντ. Λογ. σελ. 18. ἐκδ. τοῦ Κωνινοπούλου 1800.

καῶν καὶ Σκεπτικῶν λογομαχίαι ἐγίνοντο ἄκαρποι καὶ ἀ-
συντελεῖς.

ΚΑ'. Ἀπὸ τοῦς πρώτους χρόνους τῆς Σωτηρίου ἐπο-
χῆς πελλὰς ἑκατονταετηρίδας ἐφεξῆς δὲν ἀπαντιῶνται ὄλ-
λοι λογικογράφοι, εἰμὴ ὑπομνηματισαὶ τοῦ Ἀριστοτέλους.
Γαληνὸς ὁ ἰατρός ὑπεμνημάτισε τὰς κατηγορίας, καὶ τὸ
περὶ Ἑρμηνείας καὶ τὰ Ἀναλυτικά. Ἐπενόησεν αὐτὸς τὸ
τέταρτον σχῆμα τῶν κατηγορικῶν συλλογισμῶν. Κατὰ δὲ
τὴν τρίτην ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα Ἀλέξανδρος ὁ Ἀ-
φροδισιεύς ἔγραψεν ὑπομνήματα εἰς τὸν Ἀριστοτέλην καὶ
Πορφύριον. Ἀποκατεστάθη ἔκτοτε ἡ Ἀριστοτελικὴ Λογι-
κὴ κυρία καὶ δέσποινά πάσης φιλοσοφίας εἰς ὅλα τὰ μέρη
τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἑυρώπης.

ΚΒ'. Ἐφεξῆς δὲ ἐναγκαλισθέντες τὰς ἐπιστήμας οἱ Ἀ-
ραβῆς παρέλαβαν καὶ αὐτοὶ ὁδηγὸν εἰς τὰ διαλεκτικά τὸν
Ἀριστοτέλην, ὅς τις ἐξαραδισθεὶς ἀθλίως, εἰδὸς πάντα ὄλην των
τὴν ζωὴν εἰς λογικὰς διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις • διὰ δὲ
τῶν Ἀράβων ἦλθεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ κα-
τὰ τὴν ΙΓ' καὶ ΙΔ' ἑκατονταετηρίδα ἐσύστησε τὴν Σχολα-
στικὴν φιλοσοφίαν πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἐκεῖ Θεολόγων
(Ἐμπ. Ψυχ. ΛΖ').

ΚΓ'. Κατὰ δὲ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα ἔδρα τῶν
προσφύγων Ἑλλήνων μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως διεγερθεῖσα μελέτη τῶν κλασσικῶν συγγραφέων ἐξ-
ύψουε κατ' ὀλίγου τὰς ψυχὰς τῶν Ἑυρωπαϊῶν εἰς ὑψηλο-
τέρας θεωρίας καὶ τοὺς ἔκαμνε νὰ αἰσθανθῶσιν, ὅτι τὸ Ὀρ-
γανον τῶν Ὀργάνων καὶ ἡ χεὶρ τῆς φιλοσοφίας δὲν εἶναι
ἐπιστημῶν καὶ φιλοσοφίας καθ' ὕλην πρόξενον. Ἦρχισεν λοι-
πὸν ἡ ἀντίθεσις κατὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ πρῶτος Πέτρος

ὁ Ῥάμος ἐπεχείρησε τὸν ἀγῶνα, ἀποδείξας τὴν ἀτέλειαν τοῦ Ἀριστελικοῦ Ὀργάνου καὶ προσπαθήσας νὰ δειξῆ μέθοδον καλιητέραν.

ΚΙΔ'. Ἰσχυρωτέρος δὲ ὑπῆρξεν ὁ ἀγὼν Φραγκίσκου Βάκωνος ἐκ Βερουλάμου. Κατεσκεύασεν αὐτος νέον ὄργανον· ἐδείξε τοὺς συλλογισμοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπατηλοὺς, καὶ ἐπέφυεν μόνον τὴν ἐκ τῆς πείρας γυνομένην ἐπαγωγὴν. Ἡ Λογικὴ του ἐπενήργησε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττου εἰς τοὺς Ἄγγλους, οἵτινες ἐφιλοκύνησαν πολλὰ ἐμπειρικὰ συγγράμματα· ὅλλ' ἡ ἀντίθεσίς του προσπαθήσασα νὰ ἐξυθύνωσιν παντάπασι τὸν συλλογισμὸν ἐσύτησε τῆς Ἀγγλικῆς σχολῆς τὴν νεωτέρω ἔμπειρίαν (Ἰμπ. Τυχ. ΜΒ').

ΚΙΕ'. Καρτέσιος ὁ Γάλλος ἐγνώρισε τὰ ἐλάττωμα ταύτης τῆς Λογικῆς, καὶ ἐπροσπάθησε νὰ διορθώσῃ τὴν Ἀριστελικοσχολαστικὴν μέθοδον. Ἀντέταξεν εἰς τὴν ἐμπειρίαν τῶν Ἄγγλων τὴν συλλογιστικὴν μέθοδον, συνάψας τὴν Σκέψιν μὲ τὸν αὐστηρῶς συστηματικὸν δογματισμὸν, τὸν ὁποῖον ὠνόμασε Μαθηματικὴν μέθοδον.

ΚΙΣ'. Ἰωάννης Λώκκας ὠδηγήθη ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Βάκωνος νὰ ἐρευνήσῃ ἀκριδέστερα τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἤρμήνευε τὰς ἀποδείξεις τῆς Λογικῆς πλέον ἐφηρμοσμένας εἰς τὰ πράγματα παρὰ καθαρὰς καὶ ἀμιγεῖς.

ΚΙΖ'. Εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ περίφημος Λεϊβνίτιος, σιμὰ τῶν ἄλλων φιλοσοφικῶν του ἀσχολειῶν, κατέγινε καὶ εἰς τὴν Λογικὴν εἰσαίν ικανὰ καὶ γενναῖα περὶ τῶν ἀποδεικνυμένων γνώσεων, καὶ περὶ τῆς διαφορῆς τῶν ἀσαφῶν καὶ εὐκρινῶν ἐνοῶν.

ΚΙΠ'. Βόλφιος ὁ τοῦ Λεϊβνίτιου μαθητῆς ἐπραγματεύθη

διὰ Μαθηματικῆς μεθόδου ὅλα τὰ μέρη τῆς φιλοσοφίας καὶ τὴν Λογικὴν μὲ παλλὴν εὐκρίνειαν καὶ μεγίστην ἀκριβολογίαν. Ἐγραψαν δὲ Λογικὰς εἰς τὴν Γερμανίαν Πλουκέτος, Ἑρρίκος Λαμβέρτος, Σαμουὴλ Γεϊμάρτος. Ὅλοι δὲ οἱ νεώτεροι Λογικογράφοι ἦσαν ἢ ὑπὲρ τὸ δέον σχολαστικοί, ἢ ἀμέτρως ἐμπειρικοὶ προσπαθοῦντες μὲ ψυχολογικὰς τῆς ἐμπειρίας ἐρεύνας νὰ ἐξηγήσωσι τοὺς τῆς Λογικῆς κανόνας. Τοιοῦτος ὑπῆρξε καὶ ὁ Γάλλος Λουδιλλάκιος, ἀνὴρ τᾶλλα ἐπίσημος, καὶ πολὺ συνεισενεγκῶν εἰς τὸ ἐμπειρικὸν μέρος τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐρεύνης, ἄλλα μὴ συνιδῶν ἀκριβέστερον τίς εἶναι ἡ κυρίως λεγομένη Λογικὴ ἐπιστήμη.

ΚΘ'. Τοῦτο τὸ κλέος ἐναπεταμιεύετο ἀναμφισβόλιως εἰς τὸν περικλεέστατον Κάντιον, ὡς πολλάκις ἐν παρῶν τὸ εἶπαμεν (Κρηπ. ΡΚΒ' καὶ ἐνταῦθα Γ', Σημ.). Ἐδειξε Τίς εἶναι ἡ ἐπιστήμη αὕτη, καὶ τίνας σχέσιν ἔχει πρὸς τᾶλλα τῆς φιλοσοφίας μέρη· διέταξεν ὀρθότερα τὰ περὶ κρίσεως καὶ συλλογισμοῦ, ἐλευθερώσας αὐτὰ ἀπὸ τὰς μεταίτας κενολογίας. Αἱ διορθώσεις καὶ ἐκκαθάρσεις του αὐταὶ εὐρίσκονται σποράδην δισκορπισμέναι εἰς τὰ συγγράμματά του καὶ μάλιστα εἰς τὴν Κριτικὴν τοῦ καθαροῦ λόγου· ὀλίγα δὲ περιέχει ἐκ τούτων ἢ ἀπ' ἄλλους ἐκδοθεῖσα Λογικὴ του· οἱ δὲ μετὰ Κάντιον ἀσχοληθέντες εἰς συγγραφας Λογικῶν εἶναι Σαλομων Μάϊμων, Ὁφθαῦερος, Κίσεβέτερος ὁ εἰς Βερολίναν ἤδη τὴν Καντιανὴν φιλοσοφίαν διδάσκων, Κρύγιος ὁ εὐκρινῶς καὶ ἀκριβῶς ἐπίσης συντάξας τὴν τὸ 1806, ἐκδοθεῖσαν Λογικὴν του, καὶ εἰς Λειψίαν τὴν σήμερον εὐκλεῶς φιλοσοφῶν· καὶ Φριδερίκος Φρεῖσος ὁ εἰς Λέιψαν τῆς φιλοσοφίας διδάσκαλος, ἐκδοὺς τὸ σύστημα τῆς Λογικῆς του τὸ 1811.

Λ'. Ἐάν δὲ ρίψωμεν ἐν βλέμμα καὶ εἰς τὴν ταπεινωμένην

νην Ἑλλάδα, μετὰ τοὺς παλλοὺς ὑπομνηματιστὰς τοῦ Ἀριστοτέλους, ὀλιγαριθμοὺς τινὰς εὐρίσκουμεν τοὺς Λογικογράφους. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς κατὰ τὰ μέσα τῆς II' ἑκατονταετ. ἔγραψε σύντομόν τι Σχολαστικῆς ἰδέας βιβλιδάριον· καὶ Νικηφόρος Βλεμμίδης τὴν εἰς ὅλους μας γνωστὴν Λογικὴν του· καὶ Γεώργιος Σουγδουρῆς ἐξ Ἰωαννίνων συνέταξε κατὰ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης III' ἑκατοντ. εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Λογικὴν, ἐκδοθεῖσαν ἐν Βιέννῃ τὸ 1792. Τὸν δὲ τελειότερον καὶ ἐνδοξότερον ἀγῶνα ἀνέλαβεν ὁ κλεινὸς Ἐυγένιος μας, συντάξας τὴν περιώδυσμον Λογικὴν του, κατὰ μὲν τὴν ὕλην Βουλφιασί, κατὰ δὲ τὸ εἶδος οὐχὶ τόσον ἀκολουθήσας τὴν μαθηματικὴν μέθοδον, ἀλλ' αἰς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκθέσας τὰς ἰδέας του μὲ τακτικὴν ἀκολουθίαν καὶ συνέχειαν· ἐξεδόθη δὲ ἡ Λογικὴ του τὸ 1767 εἰς Λειψίαν τῆς Σαξωνίας· καὶ εἶναι, αἰς ἐγὼ νομίζω, καλὴ νὰ μελετᾶται ἀκόμη καὶ τῶρα ἀπὸ τοῦς Ἑλληνας· διότι, ἂν καὶ δὲν εὐρίσκεται εἰς αὐτὴν ἡ ἀκρίβεια, τὴν ὁποίαν ζητεῦσιν οἱ Νεώτεροι ἀπὸ τὴν Λογικὴν, καθὼ ταιαύτην, εἶναι ὅμως κατ' ὕλην ὠφελίμος εἰς ἡμᾶς, ὡς εὐρίσκοντας πολλὰ καὶ τῶν προγόνων μας καὶ τῶν Νεωτέρων ἀπογεννήματα. Ἰχνομεν δὲ καὶ μεταφρασμένους ἐκ μὲν τῆς Γαλλικῆς γλώσσης τὴν τοῦ Γιουνδιλλακίου Λογικὴν ὑπὸ Δημητρίου Δανιὴλ Φιλιππίδου Μηλιώτου ἐκδοθεῖσαν τὸ 1800 ἐν Βιέννῃ· ἐκ δὲ τῆς Ἰταλικῆς τὴν τοῦ Σαουίτου μετὰ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς φιλοσοφίας του, ὑπὸ Γρηγορίου Κωνσταντᾶ Μηλιώτου καὶ τούτου ἐκδοθεῖσαν τὸ 1804 ἐν Βενετία.

ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Α΄.

ΜΕΡΟΣ Α΄.

Περὶ Ἰδεῶν καὶ τῶν ἐκφραζόντων
αὐτὰς ὄρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Περὶ ἀπλῶν καὶ συνθετῶν ἐννοιῶν.

ΛΑ΄.

Επειδὴ πᾶσα ἰδέα εἶναι ἕμμεσος ἀντίληψις τοῦ νοῦς γι-
νομένη ἐξ ἀντιλήψεων ἀμέσων, τὰς ὁποίας λαμβάνομεν διὰ
τῶν αἰσθήσεων· καὶ ἐπειδὴ ὁ νοῦς φιλοτεχνεῖ τὰς ἰδέας, ἐ-
νώ ἀφαρεῖ μὲν τὰ προαιδιάζοντα, κατέχει δὲ τὰ κοινῶς
προσόντα (Ἐμπ. Ψυχ. ΒΝΗ΄). διὰ ταῦτα πρὶν εἰπῶμεν
περὶ ἰδεῶν ἐκρίναμεν εὐλογον νὰ διαλάβωμεν περὶ ἀντιλή-
ψεων μερικῶν, ὅχι ὡς ἔργων τοῦ νοῦς, ἀλλ' ὡς ὕλης οὐά-
γκαίας εἰς κατασκευὴν τῶν ἰδεῶν του· καὶ περὶ ἀφαιρέσεως,
ἡγουν τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ νοῦς ἐκ τῶν ἀντι-
λήψεων ἐργάζεται τὰς ἰδέας, εἰς τὰ δύο πρῶτα κεφάλαια
τοῦ ἀνά χειρας Μέρους.

ΛΒ'. Ἀντικείμενον ἀντιλήψεως ὀνομάζεται, ὅ,τι ἀντιλαμβάνομεθα μὲ τὴν αἰσθησιν ἢ τὴν φαντασίαν· τὸ ὅποιον πρεπόντως ὀνομάζεται καὶ ὕλη τῆς ἀντιλήψεως· ὁ δὲ τρόπος, κατὰ τὸν ὅποιον τὸ ἀντιλαμβάνομεθα, ὀνομάζεται τῆς ἀντιλήψεως τὸ εἶδος. Ἐὖ δὲ τὴν ἀντιλήψιν δεχόμενον ὀνομάζεται ὑποκείμενον τῆς ἀντιλήψεως· ἀντιλαμβάνεσθαι, φέρει εἶπειν, τὴν τράπεζαν ταύτην οὐα τῆς ὀράσεως. Ἡ τράπεζα εἶναι τῆς ἀντιλήψεως τὸ ἀντικείμενον καὶ ἡ ὕλη· ὁ κατὰ τὸν ὅποιον τὴν βλέπεις τρόπος, τὸ εἶδος· αὐτὸ, τὸ ὑποκείμενον.

ΛΓ'. Χαρακτήρ ἀντικείμενου ὀνομάζεται, ὅ,τι εὐρίσκειται ἀναπόσπαστον ἀπ' αὐτοῦ· εἰς ταύτην, φέρει εἶπειν, τὴν τράπεζαν, τὸ τετράπλευρον σχῆμα, ἢ ξυλίνη ὕλη, τὸ σέρβον, τὸ μελανοπικρὸν χρῶμα, τὸ τετράπουν αὐτῆς, εἶναι ὅλα χαρακτῆρες τοῦ ἀντικείμενου.

ΛΔ'. Φανερόν δὲ εἶναι ὅτι καθεὶς χαρακτήρ, θεωρούμενος χωρὶς, γίνεται ἀντικείμενον ἀντιλήψεως· καὶ καθὼς τὸ ἀντικείμενον δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν σύνθετον ἐκ πολλῶν ἀντικείμενων· οὕτω καὶ τὴν ἀντιλήψιν σύνθετον ἐκ πολλῶν ἀντιλήψεων.

ΛΕ'. Ἐξοῦρομεν δὲ πολλὰ ἀντικείμενα, εἰς τὰ ὅποια ἄλλα ἀντικείμενα νὰ εὑρωμεν δὲν δυνάμεθα, οἷον θερμότης, ψύχος, ὀσμὴ, κύκκινον, πράσινον κτλ. καθὼς δὲ τὰ ἀντικείμενα, οὕτω καὶ τὰς ἀντιλήψεις των δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν, ἀπλάς.

ΛΣ'. Ἐντεῦθεν προέρχεται τῶν ἐπινοῶν ἡ διαίρεσις εἰς ἀπλάς καὶ μὴ ἀπλάς· ἐκ τῶν ὀπίσθων αἰ μὲν πρῶται εἶναι αἱ χαρακτῆρες παντὸς ἀμοιροῦ· αἱ δὲ δευτέραι, αἱ ἐξ ἀπλοσύρων ἄλλων χαρακτηρίζονται. Ἀπὸ δὲ τῶν μὴ

ἀπλᾶς αἰ μὲν εἶναι σύνθετοι, εἰς ὅσας φυσικῶς συνενοου-
ται αἰ ἀπλούστεραι, οἷον ἢ τῆς φλογός, εἰς τὴν ὁποῖαν οὐ-
σικῶς συνέρχονται φῶς καὶ καῦσις καὶ σχῆμα· αἰ δὲ σπῆλαι
κεπλεγμέναι, εἰς ὅσας αἰ ἀπλούστεραι εἰσβιβάζονται ἢ ὑπὸ
τῆς φαντασίας ἢ ὑπὸ τῆς τέχνης.

ΛΔ'. Καὶ ὑπὸ μὲν τῆς φαντασίας συμπλέκονται αἰ
ἐννοιαὶ κατὰ τοὺς εἰρημένους (Ἰ.μ. Ψυχ. ΡΔ'.) τρό-
πους, καὶ κατ' ἄλλους ἴσως, τοὺς ὁποῖους ἐμπορεῖ τις νὰ
προσθέσῃ εἰς ἐκείνους· ὑπὸ δὲ τῆς τέχνης συμπλεγμέναι
εἶναι ἢ τοῦ καραδίου, τοῦ οἴκου, τοῦ ὄρολογίου, καὶ ἄλ-
λων πολλῶν τεχνουργημάτων.

ΛΕ'. Θεωρούμεναι δὲ αἰ ἐννοιαὶ ἐκ τοῦ εἶδους (ΛΒ')
ἡγούν τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον τὰς ἐννοεῖ τὰ ὑποκεί-
μενου, διαιροῦνται εἰς ἐναργεῖς καὶ ἀμυδράς. Ἐν-
αργῆς ἐννοια εἶναι, διὰ τῆς ὑπείας καταλαμβάνουσα τὸ πράγ-
μα καθαρῶς, καὶ τὸ διακρίνει ἀπὸ πάντων ἄλλων, οἷον ἢ τοῦ
ἀνθρώπου, τοῦ βοός, τοῦ αἴκου, τοῦ τριγώνου, καὶ τῶν
ἄλλων γνωριμωτάτων πραγμάτων· ἀμυδρὰ δὲ, κατὰ τὴν ὁ-
ποῖαν ἀμφιβάλλεις, ἂν εἶναι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ πρῶγμα·
οὔτω πάσχεις, ὅταν ἀκούσῃ φωνὴν τινὸς συνειθισμένην
εἶν ἐμπορῆς νὰ διακρίνης καὶ τίνος τῶν γνωρίμων σου
εἶναι· καὶ τὸν μακρόθεν βλεπόμενον ἀμυδρῶς καταλαμ-
βάνεις ὡς ὄντα τὸν Φειδίαν τὸν φίλον σου ἢ τινα ὄμοιον
ἐκείνου.

ΛϞ'. Ἡ ἐναργεῖα τῶν συνθέτων καὶ συμπλεγμέ-
νων ἐννοιῶν (ΛΣ') γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἐναργῆ κατανόησιν
τῶν, ἐκ τῶν ὁποῖων, συγκροτοῦνται ἀπλούςέρων· καθὼς
ἐξ ἐναντίας ἢ ἀμυδρία, ἀπὸ τὴν ἐλεύων ἢ ὕσαφῃ κατάλη-
ψιν ἢ ἀκαταληψίαν· ἐννοῶ, φέρῃ εἰπεῖν, Τί εἶναι φλόξ,

18 ΠΕΡΙ ΑΠΛΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΤΩΝ ἘΝΝΟΙΩΝ.

ἐπειδὴ ἐννοῶ ἐναργῶς Τί εἶναι Θερμότης, Τί φῶς, Τί τὸ πυραμιδοειδές καὶ εἰς ὀξύτητα λήγου σχῆμα· εἴν δ' ἀγνοῆται τι ἐκ ταύτων, ἢ ἐννοεῖται εἶναι ἀσαφές καὶ ἀμυδρά· αἱ δὲ ἀπλᾶς ἐννοεῖται, (ΛΕ΄) ἔχουσιν ἐξ ἑαυτῶν τὴν ἐναργεῖαν ἢ τὴν ἀμυδρίαν· διότι Τί εἶναι γλυκύτης, Τί Θερμότης κτλ. ἐξεύρω ἐναργῶς ἐξ αὐτῶν τούτων, καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν ὀπίσθων δὲν ἔχουσι χαρακτηῖρον.

Σημείωσις. Ἐπειδὴ τὰς ἀπλᾶς ἐννοεῖται, ὡς ἀμείρους χαρακτηῖρων ἐξ ἄλλου δὲν ἐμποροῦμεν νὰ ἐξηγήσομεν, εἴν δὲν τὰς γνωρίζομεν ἐξ ἰδίας ἑαυτῶν πείρας· διὰ τοῦτο πολλοὶ νεώτεροι τὰς ἐνομιάζουσι συγκεχυμένως ἐναργεῖς, εἴν εἶναι γνωρίζοι· ἀλλὰ τὸ ἀπλοῦν, ὁ λόγος βροῦ ὁ ὀρθός, σύγχυσιν δὲν κάσχει ποτὲ οὐδεμίαν· καὶ ἄλλως ἐννοεῖται συγκεχυμένως ἐναργῶς μὲ φάνεται πρᾶγμα τραγελαφικόν· διότι ἢ τὸ εἶν ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ εἶναι ἢ τὸ ἄλλο.

Μ΄. Ἡ αὐτὴ σύνθετος ἐννοεῖται συμθαίνει συχνάκις νὰ εἶναι καὶ ἐναργῶς καὶ ἀμυδρά κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο· οἶον τὴν σύνθετον ἐννοεῖται τῶν τριῶν γραμμάτων α, β, γ, ἀντιλαμβάνεσθαι ἐναργῶς, ἐπειδὴ ἐξεύρεις καθενός καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὴν δύναμιν, καὶ, ὡσάκις θελήσης, τὰ φαντάζεσθαι καὶ τὰ τρία ὁμοῦ ἐναργεῖα· ὡσαύτως ἐναργῶς μὲν ἐννοεῖται καὶ ὅλα τὰ εἰκοσιτέσσαρα γράμματα, γενώσκων ἀκριβῶς καὶ τὸ σχῆμα καθενός καὶ τὴν δύναμιν· ἀλλ' εἴν θελήσης νὰ τὰ καθυποβάλης ὅλα ἐντόμα εἰς τὴν ἐποπτεῖαν, καὶ νὰ τὴν φαντασθῆς ἐν ταυτῷ, εἰς μύτην θελεῖς ἀναγκάσειν τὴν φαντασίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ συγκεκριμένων καὶ ἀφηρημένων ἐννοιῶν.

ΜΑ΄.

Ὅλα τὰ ἀντικείμενα, ὅσων ἐλύδαμεν καθ' ὅποιονδήποτε τρόπον τὰς ἐννοίας, εἶναι μὲ χαρακτήρας (ΛΓ'), καὶ καὶ ἐν δὲν ἅπαντ' εἰς τὴν φύσιν ἀχαρακτήριστον καὶ μονῆρες· μηδ' ἐμποροῦμεν νὰ εὐρώμεν ἀπλοῦν ἀντικείμενον, ἐκ τοῦ ὁποίου νὰ λάβωμεν ἐννοίαν ἀπλήν· ἄνθρωπος ἔχει ψυχὴν καὶ σῶμα· καὶ ἡ ψυχὴ παντοίας δυνάμεις· τὸ δὲ σῶμα παντοῖα μέρη καὶ μέλη· γλυκύτης εἶναι ἠνωμένη πάντοτε μὲ τὸ σάκχαρον, φέρ' εἰπεῖν· καὶ ἡ λευκότης μὲ τὸ γάλα κτλ. Διὰ ταῦτα ὅλαι αἱ ἐννοιαὶ τῶν περικυκλούντων ἡμᾶς πραγμάτων ὀνομάζονται συγκεκριμένα, ἔγουν ἐκ πολλῶν ἄλλων ἐννοιῶν ἀναμιγμέναι καὶ σύνθετοι.

ΜΒ'. Εἰς παντὸς ἀντικείμενου συγκεκριμένην ἐννοίαν εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἐννοία πρώτης τινος βάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπισυναχονται αἱ ἀπλοῦς εἶναι ἐννοιαὶ· οἶον, εἰάν ἔχῃς εἰς χεῖρας σῶματι, καὶ ἀντιλαμβάνεσαι ἐξ αὐτοῦ πολλὰς ἀπλοῦς ἐννοίας, φέρ' εἰπεῖν, βαρύτητα, σιλπνότητα, σχῆμα, σερρότητα κτλ. ὅλα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα θέλεις ἀναγκασθῆν νὰ τὰ ἀποδώσῃς εἰς βάσιν τινὰ τοῦ σώματος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπιφέρονται καὶ ἐκ τῆς ὁποίας πηγάζουσι ταύτην, τὴν ὁποίαν δὲν ἐξεύρομεν ποία τις εἶναι, τὴν

βάσιν ὀνομάζουσιν οὐσίαν τοῦ πράγματος, καὶ ὑποκείμενον πρῶτον.

ΜΙ'. Παλλάκις δὲ ἡ συγκεκριμένη ἔννοια σύγκειται ἀπ' ἄλλας συγκεκριμένας, καθὼς ἡ συγκεκριμένη ἔννοια τῆς μαχαίρας ταύτης εἶναι σύνθετος ἐκ τῆς συγκεκριμένης ἔννοιας τοῦ σιδήρου, καὶ τῆς συγκεκριμένης ἔννοιας τοῦ τῆν λαβὴν κρατοῦντος ἀργύρου. Κίς δὲ τὰς συγκεκριμένας ἐννοίας αἰ ἀπλουτέρας ἢ εἶναι ἀναγκαῖαι, καθὼς εἰς τὴν φλόγα ἢ τῆς θερμότητος, καὶ ἢ τῆς λάμπειν ἢ ἐνδεχόμεναι, καθὼς εἰς τὸ σῶμα ταῦτο νὰ εἶναι σφαιροειδὲς καὶ κόκκινον.

ΜΙΔ'. Καθὼς δὲ διὰ τῆς φαντασίας (Ἐμ. Ψυχ. ΡΔ.) ἐμποροῦμεν πολλαχῶς νὰ συνάψωμεν πολλάς ἀπλῆς ἐννοίας εἰς μίαν σύνθετον, οὕτως ἐξ ἐναντίας ἀπὸ συγκεκριμένην ἔννοιαν ἐμποροῦμεν νὰ ἀποχωρίσωμεν ἀπλουτέρας, αἱ ὁποῖαι χωρισαὶ νὰ ὑπάρχωσιν εἰς τὰ πράγματα εἶναι ἀδύνατον· αἱ ἀποχωριζόμεναι δὲ αὗται ἔννοιαι ὀνομάζονται ἀφηρημέναι· ἐμποροῦμεν δὲ νὰ ἀποχωρίσωμεν τὰς ἀφηρημένας ἐννοίας κατὰ τοὺς ἐφεξῆς τρεῖς τρόπους:

α'. Ἀποχωρίζομεν τὸ ἔσχατον ὑποκείμενον ἢ τὴν πρῶτην οὐσίαν (ΜΙΒ') ἀπὸ τὰς ἐννοίας, αἵτινες ἐπιφέρονται εἰς αὐτὸ, μὲ βεβαιωμένην καὶ ἀμυδρὰν ἐπίνοιαν· διότι ἀκριβοῦς νὰ τὸ κατανοήσωμεν εἶναι πρᾶγμα ἀδύνατον.

β'. Ἀποχωρίζομεν ἐξ ἐναντίας ὅλας τὰς ἀπλουτέρας ἐννοίας, καὶ τὰς φανταζόμεθα χωριστὰ ἀπὸ τὸ πρῶτον ἔκκευον ὑποκείμενον.

γ'. Ἀποχωρίζομεν χωριστὰ μίαν ἀπὸ τὰς ἀπλουτέρας, καὶ τὴν θεωροῦμεν κατὰ μέρος· οὕτω κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον ἀπὸ τὸν Σωκράτην ἀφαιρῶ ὅλας τὰς ἀπλουτέρας

έννοιᾶς ἀπὸ τὸ ὑποκειμένου του τὸ πρῶτον· ἢ, κατὰ τὸν τρίτον, μόνου τὰ φιλοσοφικὸν ἕθος του· ἐκφράζονται δὲ ἀπὸ τοὺς γραμματικαὺς αἱ δύο οὗτοι τρόποι ποτὲ μὲν ἀμείως μὲ τὰ συγκεκριμένα ὀνόματα, οἷον ὁ ἄνθρωπος, ὁ φιλόσοφος· ποτὲ δὲ μὲ τὰ διὰ τοῦτο ὑπ' αὐτῶν ὀνομασθέντα ἀφηρημένα, οἷον ἀνθρωπότης, φιλοσοφία, βαρύτης, σῶμα, λευκότης κτλ.

ΜΙΕ. Πόσον δὲ ὑφελούμεθα ἀπὸ τὰς ἀφηρημένας έννοιᾶς μὴδ' εἶναι δυνατόν νὰ ἐξηγήσωμεν· διότι εἶναι ἀδύνατον τὰ πολυμερῆ καὶ πολυσύνθετα νὰ θεωρῶμεν ὅλα έντάμα· διὰ δὲ τῆς ἀφαιρέσεως ἀποχωρίζοντες τὰ έν ἀπὸ τὸ ἄλλο τὰ θεωροῦμεν ἐπ' ἀδείας χωριστὰ καὶ μαθηνομεν ἀκριδῶς τὰς ιδιότητάς των· οὕτως εἰς τὴν Γεωμετρίαν θεωροῦμεν χωριστὰ πρῶτον γραμμῶν ιδιότητας, δεύτερον ἐπιφανειῶν, τρίτου σωμάτων, μ' ὅλον ὅτι εἰς τὴν φύσιν εἶναι καὶ τὰ τρία έντάμα ἠνωμένα καὶ ἀχώριστα· μὴδὲ τὰς ιδέας, αἵτινες εἶναι ἀφηρημέναι, ὡς θέλομεν ιδεῖν, ἢ δυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν χωρὶς τὴν ἀφαιρέτικὴν ταύτην τῆς ψυχῆς μας δύναμιν· χωρὶς αὐτῆς τίποτε δὲν ἐδιαφέραμεν ἀπὸ τὰ κτήνη, τὰ ὁποῖα μόνον τὰ παρόντα γνωρίζουσι.

ΜΣ. Ἀλλ' ὅτι αἱ ἀφηρημέναι έννοιαι μόνον ἐκ τοῦ ὑποκειμένου ὑπάρχουσιν, ὡς φαντασίας ἀναπλάσματα, εἴπαμεν ἤδη ἀλλαχοῦ (Ἐμ. Ψυχ. ΡΣ.).